

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Design för meningsfull lek

Design for meaningful play

Helga Eknor

Självständigt arbete • 15 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2018

Design för meningsfull lek

Design for meaningful play

Helga Eknor

Handledare: Karl Lövie, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Maria Kylin, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2018

Omslagsbild: Helga Eknor

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Lekplats, temalekplats, lekvärde, design, lekmiljö, lek, miljöerbjudanden

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammandrag

Huvudsyftet med denna uppsats har varit att reda ut vad som utgör en god lekmiljö och hur en designer kan använda sig av kunskap om barns behov och intressen i arbetet med lekplatsgestaltning. För att finna svaren på de frågeställningar som arbetet utgår från har dessa behövts brytas ned i mindre beståndsdelar eftersom en lekplats är en plats för barn som är skapad av vuxna baserat på vuxnas syn på barn och barns lek. Forskare inom fältet menar att detta är problematiskt, de menar att barns egna intressen kan vara nog så svåra att fånga upp och kategorisera och därför kräver goda lekplatser en stor inneboende variation i den fysiska gestaltningen som kan bistå med ett brett utbud av miljöerbjudanden som barn kan tillgodogöra sig på olika sätt.

Metoder som använts i uppsatsen har delvis utgjorts av litteraturstudier, offentliga policydokument samt ritningar över specifika lekplatser, och delvis av egna utförda platsstudier. I uppsatsen redogörs för den kunskap rörande barns behov av lek och platsskapande som förvärvats under inläsningen av det för uppsatsen insamlade materialet. Vidare kommer en metod att presenteras som en nyfiken designer kan använda sig av för att undersöka befintliga lekplatsers individuella lekvärde.

Tre platsstudier har gjorts på utvalda temalekplatser i Malmö som en del av uppsatsens analysmetod, för dessa redogörs vilka lekvärden som kan utläsas i den enskilda lekplatsens fysiska miljö. I analysen har en utvärderingsmetod som utvecklats av de brittiska landskapsarkitekterna Helen Woolley och Alison Lowe's applicerats. Metoden har formen av ett verktyg som delar upp lekplatsens fysiska miljö i olika komponenter som enskilt och tillsammans skapar olika miljöerbjudanden. I uppsatsen diskuteras även varför det är relevant för landskapsarkitekter, designers och planerare att känna till principerna om miljöerbjudande och hur dessa kan användas i designprocessen för en lekplats.

Abstract

The main purpose of this paper has been to assess what constitutes a good play environment, and how a designer can use knowledge of children's needs and interests in the designing of playgrounds. In order to find answers to these main queries, it has been necessary to break them down into smaller components, because a playground is a place for children created by adults based on adult perspectives of children and children's play. Researchers in the field believe that this is problematic, arguing that children's own interests can be difficult enough to capture and categorize and therefore good playgrounds require a large inbuilt variation in their physical form that can offer a wide range of environments, which children can take advantage of in different ways.

The method used in the paper is partly made up by literature studies, public policy documents and drawings of specific playgrounds, and partly by site studies carried out for the sole purpose of this paper. The paper accounts for the knowledge of children's play and placemaking needs, which has been acquired during the review of the material gathered for this study. In addition, a method will be presented that can be used by an interested designer to examine the individual play value of existing playgrounds.

Three site studies have been carried out at selected themed playgrounds in Malmö as part of the paper's method of analysis. These explain the play values that can be observed in the physical environments of each playground. In the analysis, an evaluation method developed by the British landscape architects Helen Woolley and Alison Lowe's has been applied. The method works as a tool that divides the playground's physical environment into different components, which create different environmental prospects both individually and jointly. The paper also discusses why it is relevant for landscape architects, designers and planners to be familiar with the principles of environmental prospects and how these can be used in the process of designing a playground.

Innehållsförteckning

Sammandrag.....	3
Abstract.....	4
INLEDNING	7
Introduktion	7
Mål och Syfte	7
Frågeställningar	8
Material och metod	8
Avgränsningar	8
Begreppsförklaringar	9
PLATSER FÖR LEK – EN LITTERATURSTUDIE.....	10
Lekplatsens historia	10
Lekplatser idag.....	11
Säker och tillgänglig lek	11
Standardiserad lek.....	12
Naturlig lek	13
Unik lek.....	14
Barns behov av platsskapande	14
Plats och platslöshet	14
Miljöerbjudanden.....	16
DESIGN FÖR MENINGSFULL LEK – MALMÖ STADS DOKUMENT OCH VISIONER	17
Malmö Stads lekplatsprogram	17
Evidensbaserad design.....	18
Woolley & Lowe’s verktyg	19
Design som möjliggör olika lektyper	20
Lekplatsens fysiska element	21
Lekplatsens miljömässiga karaktär	22
TRE NEDSLAG I MALMÖ – DEN EMPIRISKA STUDIEN.....	25
Sagolekplatsen.....	25
Gestaltning & innehåll.....	26
Miljömässig karaktär & lekmöjligheter.....	28
Teaterlekplatsen.....	29
Gestaltning & innehåll.....	30
Miljömässig karaktär & lekmöjligheter.....	31
Spirallekplatsen	31
Gestaltning & innehåll.....	32
Miljömässig karaktär & lekmöjligheter.....	33
AVSLUTANDE DISKUSSION OCH REFLEKTION	35
Metoddiskussion & källkritik	35
Slutsatser	36
REFERENSER.....	38
BILAGOR.....	41
Bilaga 1. Fysiska element inom området och indikativ poängsättning	41

Bilaga 2. Miljömässig karaktär och indikativ poängsättning	44
Bilaga 3. Sammanställning av poäng, Element inom området	46
Bilaga 4. Sammanställning av poäng, Miljömässig karaktär	47
Bilaga 5. Sammanställning av poäng, Lektyper	48

INLEDNING

Introduktion

Kunskapen om barns förhållande till plats utgör en central del av denna uppsats och ligger som grund för dess frågeställning om hur lekplatser i urbana miljöer bör gestaltas för att dessa inte ska upplevas som färdiga eller förprogrammerade för barn. Denna kunskap utgörs bland annat av forskning som bedrivits av Märith Jansson och Kim Rasmussen.

I antologin *Plats för lek - svenska lekplatser förr och nu* redogör landskapsarkitekten Märith Jansson och forskaren Åsa Klintborg Ahlklo m.fl. för lekplatsens villkor genom att sätta in den i en historisk kontext och belysa dess betydelse ur olika perspektiv. Inledningsvis ställer sig författarparet m.fl. frågan om huruvida det finns en motsägelse i att vilja säkerställa barns tillgång på goda lekmiljöer genom att anlägga konstgjorda lekplatser och att samtidigt vilja förse barn med intressanta och utmanande miljöer för nyfiken lek. (Jansson och Klintborg Ahlklo, 2016, s. 6) Motsägelsen ligger i att barns egna intressen riskerar att gå förlorade då det idag ställs krav på bl.a. säkerhet och tillgänglighet samtidigt som utrymmet för den bostadsnära leken krymper i och med förtätning av bebyggelse (Jansson, 2016, s. 148).

Den danske forskaren Kim Rasmussen diskuterar i artikeln *Places for Children - Children's places* om vikten av att låta barns egna platsskapande processer ta sig uttryck. För att ett barn ska göra en plats till sin behöver det vara möjligt att interagera och relatera till platsen med alla sinnen. I den processen upplever barnet sin omgivning gradvis och identifierar den bäst genom fysiska erfarenheter av den (Rasmussen, 2004, s. 158-165). Barn tar inte in den omgivande miljön på samma sätt som vuxna, de utvecklas både fysiskt och psykiskt genom att undersöka och utforska med hela kroppen (Norén-Björn, 2016, s. 30). De har en handlingsinriktad relation till den fysiska miljö som de befinner sig i och behöver därför få verka på platser som stimulerar fantasilekar, väcker nyfikenhet och som tåls att testas, brytas ner och byggas upp (Mårtensson, 2004, s. 17).

Mål och Syfte

Målet för denna uppsats är att genom ett urval av litteratur undersöka vad som kan utgöra en god lekmiljö samt att presentera en kunskapsgrund kring barns lek och platsbildning genom en litteraturstudie. Målet är också att ge en bakgrundsbeskrivning av Malmö Stads visioner kring lekplatser och lek. I uppsatsen testas en analysmetod på ett par av Malmö Stads temalekplatser i syfte att utvärdera temalekplatsernas lekvärde genom denna analysmetod.

Frågeställningar

Vad kan utgöra en god lekmiljö?

Vilka är barns egna och gemensamma intressen? Hur kan en designer använda sig av kunskapen om dessa då denna gestaltar lekplatser?

Uppfyller Malmö Stads temalekplatser de kriterier för vad som bör ingå i en god och stimulerande lekmiljö för barn?

Material och metod

I arbetet med uppsatsen har en del av Malmö Stads policydokument för lekplatser och offentliga ritningar granskats. En empirisk studie ligger som grund för de slutsatser som presenteras i uppsatsen.

Genom att använda ett utvärderingsverktyg som har tagits fram av landskapsarkitekterna Helen Woolley och Alison Lowe på utvalda temalekplatser i Malmö har det varit möjligt att undersöka temalekplatsernas lekvärde. Utvärderingsverktyget presenteras ursprungligen av Woolley och Lowe i artikeln *Exploring the relationship between design approach and play value of outdoor play spaces* från 2013 och har använts som analysmetod i denna uppsats. Metoden gör det möjligt att undersöka vad i lekplatsens fysiska miljö som kan utgöra en god lekmiljö genom att bryta ned denna i olika komponenter. Dessa sammanfattas av författarna i tabellform med tillhörande poängsystem och återfinns som bilagor till denna uppsats.

Avgränsningar

Uppsatsens tidsram och textomfång har gjort att jag har behövt göra vissa avgränsningar i arbetet. Den litteraturstudie som har genomförts i arbetet har gjorts för att undersöka vilka faktorer som utgör en god lekmiljö. Jag har avgränsat mig genom att välja att inte se till vad som utgör en god lekmiljö för barn med olika funktionsvariationer p.g.a. ovan nämnda villkor. I de platsstudier som genomförts har jag även avgränsat mig genom att inte undersöka lekplatserna utifrån en säkerhetsaspekt av samma skäl. Jag vill ändå lägga till att jag inte nog kan poängtera vikten av att alla lekplatser är inkluderande i sin design för att dessa ska vara tillgängliga för alla barn.

De tre platsstudier som genomförts på tre offentliga temalekplatser i Malmö har gjorts utifrån de offentliga markplaneringsplaner och planerings- och utrustningsplaner som tillhandahållits av Gatukontoret i Malmö. Jag har förhållit mig till den arbetsområdesgräns som funnits på varje ritning då jag utvärderat lekplatsernas utformning och innehåll.

Begreppsförklaringar

Lek

Begreppet lek kan definieras på många olika sätt. Denna uppsats kommer utgå från den samtida definitionen av begreppet som kan sammanfattas som att lek är en fritt vald, personligt styrd, och från barnet inifrån motiverat beteende som engagerar barnet till aktivitet (Woolley och Lowe, 2013, s. 54).

Lekvärde

Begreppet lekvärde syftar i detta arbete till att tydliggöra en lekplats mjuka värden. En lekplats inneboende lekvärde grundar sig på de kvaliteter, karaktärstyper och variation i den fysiska gestaltningen som finns inom lekplatsen. Dessa är avgörande för vilken lektyp som kan äga rum samt vilken kvalitet och diversitet som ryms i liken. (Czalczyńska-Podolska, 2014, s. 132) Genom att använda begreppet lekvärde kan den fysiska miljön bli mätbar i vad den erbjuder för lekmöjligheter. Det kan handla om hur den sammansatta miljön, objekten eller materialen på lekplatsen stimulerar barns lek. (Moore et al., 1997, s. 30)

Lekplats

Enligt nationalencyklopedin är en lekplats ett markerat område som är försett med utrustning för lek (Nationalencyklopedin, *Lekplats*, u.å.). En av lekplatsens mest grundläggande funktioner är att den bör fungera som en social och lekfull mötesplats för barn och vuxna. En väl planerad lekplats kan erbjuda möjligheter för lek som stimulerar barns olika utvecklingsområden. (Czalczyńska-Podolska, 2014, s. 132) I denna uppsats kommer endast lekplatser som ligger på kommunal mark och som förvaltas av kommunen att åsyftas vid användandet av begreppet om inte annat anges.

PLATSER FÖR LEK – EN LITTERATURSTUDIE

Lekplatsens historia

Samtidigt som Sverige genomgick en omfattande urbaniseringsprocess mot slutet av 1800-talet gick en stor befolkningsgrupp arbetare från att tidigare ha arbetat med jordbruk in i de industrialiserade städernas fabriker. Städerna expanderade och förtätades i snabb takt. Synen på barn har från ett historiskt svenskt perspektiv inte inneburit att dessa haft någon särskild särställning utan har ingått i samhällsapparaten precis som vuxna, men i och med att industrin kom att bli allt mer specialiserad kom barnens roll i denna att förändras. De enklare arbetsuppgifter som man tidigare hade försett barnen med försvinner successivt och de kom att stå sysslolösa vid sidan av föräldrarnas arbeten. Under samma tid lagstiftas det att alla barn ska gå i folkskolan från 1800-talets mitt och för att arbetarnas barn inte skulle befolka stadens gator och bakgårdar anlades särskilda platser för särskilt tilltänkta aktiviteter. Under denna tid, som tillhör de första lekplatsernas tillblivelse, berodde upprättandet av särskilda platser för barn inte på att städerna var för täta utan det handlade om tillsyn och kontroll. (Lenninger och Ohlsson, 2006, s. 67-68) Ungefär samtidigt tillkom även ett annat syfte bakom behovet av organiserade lekplatser vilket grundade sig i viljan att överföra borgerliga familjeideal till arbetarnas barn. Man ville lyfta bort dem från gatan och förse dem med meningsfulla platser för vistelse och aktivitet. De utsedda platserna för ändamålet kom i ett första skede att ligga i städernas nya offentliga stadsparker vars historia också tar sin början vid denna tid. Det var först under 1910-talet som lekplatser på städernas bostadsgårdar och i bostadsområden blev ett vanligt fenomen. (Nolin, 2016, s. 35-47) Senare under 1900-talet kom lekplatser att bli en än mer självklar del av stadsbilden i och med den ökade biltrafiken (Woolley och Lowe, 2013, s. 55).

Vad som definierar ett barn har alltid varit föränderligt, olika konstruktioner kring vad ett barn är och vad ett barn har för speciella behov har varierat och dessa har påverkat utvecklingen av lekplatser (Lenninger och Ohlsson, 2006, s. 66). Lekplatsens huvudsakliga funktion var till en början tänkt att förbättra barns moral och fysik. En traditionell lekplats kring förra sekelskiftet var inte tänkt att stimulera barns sociala eller intellektuella behov utan var försedd med redskap för att öva kroppslig motorik. Dessa går att likna vid idrottsplatser, ofta försedda med fasta metallkonstruktioner. Senare forskning har avfärdat denna typ av traditionella lekplatser som endimensionella och bristfälliga vad gäller att förse barn med komplexa lekmiljöer som stimulerar deras utveckling. (Woolley och Lowe, 2013, s. 55) Först under 1950-talet blev fantasi och kreativitet viktiga begrepp som kopplades till barns utemiljöer. Karaktären för svenska lekplatser förändrades då i två olika riktningar till att fokusera på antingen bygglek eller lekskulpturer. Bygglekplatserna var av en mer äventyrlig karaktär och de tillät barnen att vara kreativa då de kunde manipulera och forma miljön tillsammans med en vuxen ledare. På bygglekplatsen fanns tillgängligt löst material, ofta i form av återanvänt trä, bråte eller bildäck etc. Leksulpturerna, å andra sidan, placerades ut på lekplatsen för att tilltala barnens fantasi men erbjöd inte barnen att själva påverka denna. (Nolin, 2016, s. 50)

Lekplatsens status och uppfattningen om barns speciella behov växte sig fortsatt starkare under senare delen av 1900-talet. På 1960- och 1970-talet utarbetades normer och rekommendationer för hur gestaltningen av en lekplats skulle se ut samt vad denna skulle innehålla. Flera statliga utredningar tillsattes i syfte att undersöka både vilka kvaliteter som fanns på befintliga lekplatser och hur dessa fungerade utifrån en säkerhetsaspekt. (Lenninger och Ohlsson, 2006, s. 75) Detta skedde samtidigt som man i Sverige gjorde en omfattande utbyggnad av lekplatser (Mårtensson, 2004, s.17). Normerna för lekplatser tog framförallt upp kriterier som storlek, avstånd från bostaden och innehåll vad gäller lekutrustning. Normplaneringen bidrog under denna tid till att säkerställa barns bostadsnära lekmiljöer, dock finns det forskare som menar att variationen bland dessa iordningställa lekplatser missgynnats av planeringen. (Jansson et al., 2016, s. 80-82)

1987 infördes plan- och bygglagen (PBL) i Sverige. I och med den försvann kraven och rekommendationerna för vad som bör finnas på en lekplats och var och hur den ska upprättas. Idag finns endast vaga formuleringar om vad som utgör en lämplig plats för barns utevistelse kvar. (Jansson et al., 2016, s. 72-77)

Lekplatser idag

Tidigare forskning har visat att utomhusleken utgör en viktig kontext för alla aspekter som rör barns utveckling. En betydelsefull del i samtliga aspekter är utvecklingen av förmågan att göra riskbedömningar. Detta sker gradvis om barn utsätts för miljöer där de själva behöver fatta beslut för att t.ex. undvika fysiska skador. Denna förmåga kan endast utvecklas om den fysiska miljön tillåter utforskning med hela kroppen. Lekvärdet anses vara högt på en lekplats som tillåter experimenterande och risktagande och som tvingar barnen att fatta egna beslut i leken. En god lekmiljö bör vara variationsrik i de utmaningar som den erbjuder. Trots denna kunskap som tidigare forskning på barns utemiljö genererat har lekplatsutvecklingen under de senaste decennierna gått i en helt annan riktning. Lekplatsens risker planeras idag noggrant bort redan på ritbordet. (Little och Eager, 2010, s. 498)

Säker och tillgänglig lek

Idag ställs höga krav på säkerhet vilket har skapat nya förutsättningar för lekens villkor. De statliga utredningar som tillsattes för att undersöka lekplatsers lekvärdes- och säkerhetsaspekter hade på 1970-talet resulterat i att barnsäkerhetsbestämmelser införts i de svenska byggreglerna år 1973. Säkerhetsbestämmelserna skärptes ytterligare år 1999 i och med att den europeiska och svenska säkerhetsstandarden för lekredskap förändrades. (Jansson et al., 2006, s. 79) Då trädde SS-EN 1176-1/7 och SS-EN 1177 i kraft, i och med detta har nytt fokus riktats mot lekplatser, som enligt standarden bör vara en säker plats där barn inte ska kunna göra sig illa. (Lenninger och Ohlsson, 2006, s. 75)

I Barnkonventionen, som antogs av FN:s generalförsamling år 1989, kan vi läsa om bestämmelser som rör barns mänskliga rättigheter (Unicef, 2009, s. 4). I konventionens artikel 31 punkt 1 står det att: *Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet* (Unicef, 2009, s. 28). I Boverkets rapport *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö* förtydligas vikten av de krav som artikeln ställer på att svenska kommuner behöver erbjuda platser för barns möjlighet till utevistelse. I rapporten beskrivs leken som ett grundläggande sätt att uppleva och förhålla sig till omvärlden och den bidrar till barns och ungas hälsa och utveckling. (Boverket, 2015, s. 35) I Barnkonventionens artikel 23 kan vi läsa om de särskilda insatser som bör göras för barn med fysiskt eller psykiskt handikapp. För svenska kommuner gäller att förse dessa barn med möjligheter till rekreation som bidrar till att barnet integreras på ett gott sätt i samhället och att rekreationen ska ha en positiv inverkan på barnets individuella, andliga och kulturella utveckling. (Unicef, 2009, s. 23-24)

För att uppnå säkerhet- och tillgänglighetskraven med målet att skapa säkra och tillgängliga lekmiljöer för alla barn med olika funktionsvariationer har de flesta lekplatser idag fasta lekredskap monterade i ett stötdämpande fallunderlag. Ofta utgörs fallunderlaget av gummigranulat eftersom att detta höjer tillgängligheten på platsen. (Boverket, 2015, s. 43)

Standardiserad lek

Det finns en utbredd uppfattning bland arkitekter och designers att säkerhetsstandarden ofta får en negativ inverkan på en lekplats lekvärde. Landskapsarkitekten Anna Lenninger och journalisten Titti Olsson har i boken *Lek äger rum* bl.a. intervjuat flera yrkesverksamma designers som menar att svensk standard är användbart i gestaltningen och förvaltningen av en lekplats då det kan förebygga svåröverskådliga risker och osäkra designbeslut. Författarna skriver vidare om att kritikerna menar att standarden ändå aldrig i sig självt kan skapa en rolig lekplats. Andra röster som hörts i debatten rör frågan om vilket utrymme en designer ges i processen att försöka vara visionär och om standardiserade lekplatser riskerar att bli osäkra i och med att barnen släpper på sin uppmärksamhet i allt för iordningställda och igenkännbara miljöer. (Lenninger och Olsson, 2006, s. 77, 104 och 142)

Under 2000-talet har en ny standardiserad typ av lekplats uppmärksamats och fått benämningen *KFC playgrounds*. Namnet åsyftar till dess huvudsakliga beståndsdelar vilka är; utrustning (*Kit*), staket (*Fence*) och matta (*Carpet*). Lekplatstypen innehåller traditionell lekutrustning så som gungor, rutschkanor och klätterställningar t.ex. och säkerheten håller god nivå. Kritiken som riktats mot lekplatstypen består i att designen bakom denna inte bottenar i kunskapen om barns speciella behov. Benämningen KFC är en blinkning till en amerikansk snabbmatskedja, lekplatsens innehåll går att likna vid en

snabbmatsversion av en bra lekplats. (Woolley och Lowe, 2013, s. 55-57) Miljön där leken tar plats bör möjliggöra för fantasilekar och utmaningar (Norén-Björn, 2016, s. 17), lekmiljön kan betraktas som en scen som behöver innehålla lösa delar för att trigga igång den dramatiska och fantasifulla leken (Moore et al., 2013, s. 4).

Naturlig lek

På andra sidan spektrat av lekplatsers potentiella lekvärde finner vi lekplatser med en mer naturlig karaktär (Woolley och Lowe, 2013, s. 56-57). Miljöpsykologen Fredrika Mårtensson skriver i avhandlingen *Landskapet i leken* om den forskning om lekmiljöer som genomfördes i Sverige under 1970-talet. Av denna framkom att det var gynnsamt för leken att placera lekredskap i nära anslutning till den omgivande miljön då det berikade dess funktion. Lekredskapen kunde då i bästa fall brukas som detaljer i ett landskap av lekmöjligheter. (Mårtensson, 2004, s. 127) På 1970-talet skrev även den danske arkitekten Jan Gehl om lekplatsens betydelse i staden. I boken *Life between buildings* framhåller Gehl att lekplatsens mest grundläggande funktion var att fungera som mötesplats. Lekutrustningen indikerar att det är en plats för barn och kan fungera som tidsfördriv i ett barns väntan på att andra barn ska dyka upp. (Gehl, 2010, s. 117) Den omgivande miljöns vegetation och innehåll är avgörande för hur lekredskapen kommer till användning. Lekplatser och lekredskap är viktiga för att reservera yta för lek men bör alltid omges av en naturmiljö. Mårtensson betonar att i tider av ständigt pågående urbanisering och förtätning av städer går det heller inte att räkna med att barn får uppleva eller upprätta en relation till natur och landskap på annat håll. (Mårtensson, 2004, s. 132)

Även Märit Jansson redogör i texten *Lekplatser idag och i framtiden - tankar om hållbar utveckling* för den naturliga lekplatsens fördelar. Naturlekplatsen är oftast placerad i en vegetationsrik och varierad omgivning där tillgången till löst material är stort. Det naturliga lösa materialet kan t.ex. vara pinnar, kottar, stenar eller blad. Även utformningen av lekplatsen kan vara mer naturnära och platsens naturliga topografi och material har ofta bibehållits i anläggningsarbetet. Jansson menar att i en sådan miljö uppfattas gärna lekredskap som intressanta och spännande inslag men de är just ett komplement till övriga platsspecifika kvaliteter. (Jansson, 2016, s. 155-157) Naturmarken och dess beståndsdelar riskerar inte, till skillnad från det prefabricerade lekredskapet, att låsas till en särskild funktion (Mårtensson, 2004, s. 127). Vegetation och användandet av olika ytskiktmaterial kan bidra till löst material som är en förutsättning för vissa sorters fantasilekar (Norén-Björn, 2016, s. 20). En naturlekplats har ofta en mindre strikt utformning till skillnad från standardiserade lekplatser (Lenninger och Ohlsson, 2006, s. 26).

Unik lek

Under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet har den svenska lekplatsen genomgått en förändring som resulterat i mer unikt designade lekmiljöer (Nolin, 2016, s. 53).

Lenninger och Olsson redogör för konceptet Temalekplatser i boken *Lek äger rum*. Här kan vi läsa att konceptet startade i Malmö år 1997 som ett resultat av en nysatsning på barn och unga, de allra flesta av stadens lekplatser var då slitna och en inventering resulterade i både rivning, upprustning och nyanläggning av lekplatser. Man utgick från att leken var en pusselbit i processen att lära känna sin stad och därför anlades flera nya temalekplatser utspridda över Malmös olika stadsdelar. Till en början var ambitionen att placera dessa i ett natursammanhang men efterhand kom de flesta istället att anläggas i mer urbana miljöer. Det viktigaste har ändå varit att skapa unika lekplatser utifrån olika teman. (Lenninger och Olsson, 2006, s. 110-112)

Variationen inom och mellan temalekplatserna lockar till vidare utforskning och bidrar till lekplatsernas attraktionskraft och dess funktion som utflyktsmål (Jansson, 2016, s. 168). Temalekplatserna lockar barn och vuxna att besöka andra stadsdelar vilket är positivt då detta kan främja interaktion och skapa ett positivt flöde mellan de olika temalekplatserna (Lenninger och Olsson, 2006, s. 128). I Malmö har intresset för lekplatsens unika identitet och estetiska uttryck ökat bland kommunens planerare samtidigt som vikten av närhetsaspekten och därmed dess användbarhet har minskat (Mårtensson, 2004, s. 17).

De flesta av Malmös temalekplatser innehåller någon typ av föreställande fast lekutrustning vilket bidrar till lekplatsens originalitet. Lenninger och Olsson skriver att även om dessa ofta uppskattas av både vuxna och barn finns det kritiker inom kåren som menar att det finns en risk att enbart använda sig av föreställande objekt då dessa kan låsa barnets fantasi. Motsatsen till sådana programmerade objekt är oprogrammerade objekt, alltså icke föreställande, som barnen själva i leken kan ge en gränslös betydelse. (Lenninger och Olsson, 2006, s. 8)

Barns behov av platsskapande

Plats och platslöshet

Den danske forskaren Kim Rasmussen presenterar i artikeln *Places for Children – Children 'S Places* en studie som visar att de två begreppen *barns platser* och *platser för barn* inte alltid har samma innebörd. Rasmussen menar att barns vardagsmiljöer består av så många fler platser än de som vuxna förser dem med. Detta kan vara informella platser som vuxna inte ens lägger märke till och de kan ofta se mycket annorlunda ut i jämförelse med de platser som vuxna designar och kapslar in för barnens skull. Barns egna platser är ofta mindre iögonfallande än en typisk lekmiljö som har iordningställts för barn. En plats

som för en vuxen kan verka tom på betydelsefullt innehåll kan för ett barn vara speciell då platsen har försetts med särskilda attribut som skapar mening och som ger platsen en särskild karaktär. Vidare diskuterar Rasmussen om barns behov av egna platser men framförallt om den aktiva processen som ett barns platsskapande innebär. För att ett barn ska göra en plats till sin behöver det vara möjligt att interagera och relatera till platsen med alla sinnen. Genom den fysiska upplevelsen av denna kan specifika känslor associeras till platsen och först då kopplas dess samlade erfarenheter och kunskaper om rummet till den geografiska punkten. I den platsskapande processen upplever vi vår omgivning gradvis och identifierar den bäst genom fysiska erfarenheter av den. (Rasmussen, 2004, s. 158-171)

Geografen Edward Relph diskuterar fenomenet platslöshet i boken *Place and placelessness* och beskriver detta som en resultat av kulturell och geografisk enhetlighet. Relph menar att vårt sätt att likartat forma platser upprätthåller en miljö där platsen inte spelar någon roll. Risken med att enbart erbjuda barn standardiserade lekplatser är att barn då växer upp i en platslös geografi som saknar både diversifierad landform och meningsfulla platser. (Relph, 1976, s. 68 och 147) Lenninger och Olsson framhåller att för att motarbeta en sådan utveckling kan det vara relevant för planerare av lekmiljöer att frångå standardiserade mallar och istället utnyttja det platsspecifika i landskapet genom att t.ex. arbeta med den befintliga topografin och vegetationen. Temalekplatserna är goda exempel på hur man eftersträvat originalitet i designen av dessa då gestaltsbeslut fattats utefter hur väl lekplatsen kan knyta an till stadsdelens eller parkens historia. (Lenninger och Olsson, 2006, s. 142)

Mårtensson redogör i *Landskapet i leken* för olika forskningsstudier som givit olika resultat angående relationen mellan barns lek och den närmaste omgivningen. En del forskning visar att ett barns upplevelse av dess omgivande miljö är komplex och dess möjlighet att tillägna sig en plats påverkas av flera olika fysiska faktorer i landskapet. Mårtensson redogör även för andra studier som visar motsatta förhållanden, att lekens attityd kännetecknas bl.a. av att den är självstyrd och inte kräver stimulans från omgivningen vilket innebär att leken är fri från en större kontext. Relationen mellan leken och den fysiska miljön har alltså visat sig vara mindre relevant för vilken typ av lek som uppstår och vilken riktning den tar. Mårtensson skriver att lekupplevelsen enligt sådana teorier kan liknas vid att barnet är omgivet av en bubbla som kan spricka då detta kommer i kontakt med den fysiska miljön runt omkring vilket inte går i linje med Rasmussens forskning som lyfter fram omgivningen som en inspirationskälla. (Mårtensson, 2004, s. 20-40)

Studier av barns fantasilek vars slutsatser distanserar leken från platsen är avvikande i den litteratur som undersökts inför denna uppsats. Det verkar snarare finnas en rådande konsensus bland arkitekter, pedagoger och miljöpsykologer att det är viktigt att kunna erbjuda variationsrika, komplexa och naturlika lekplatser där det finns möjligheter för barn att göra egna val och manipulera miljön (Jansson, 2010, s. 67).

Miljöerbjudanden

För att se till barnets bästa i planeringen av lekplatser är det relevant att klargöra skillnaden mellan hur barn och vuxna upplever en miljö. Barn har en handlingsinriktad relation till den fysiska miljö som de befinner sig i. (Mårtensson, 2004, s. 17) Vuxna ser och uppskattar landskapets form visuellt medan barn tolkar funktionerna som landskapet erbjuder och söker efter möjligheter som miljön erbjuder för olika typer av aktivitetsutförande (Jansson, 2010, s. 65). De ställer frågor till miljön genom deras sätt att undersöka denna, vad miljön i sin tur faktiskt erbjuder och tillåter kan sammanfattas i det engelska uttrycket *affordances*, på svenska kallat *miljöerbjudanden* (Norén-Björn, 2016, s. 32). Det är ett begrepp som myntades av den amerikanske psykologen James J. Gibson och som beskrivs i boken *The ecological approach to visual perception* som de erbjudanden som en miljö tillhandahåller i både onda och goda avseenden (Gibson, 1979, s. 127). Begreppet är komplext och har tidigare varit vida omdiskuterat, en vanligt förekommande tolkning är att miljöerbjudanden kan föstås som de möjligheter en miljö erbjuder för handling (Rietveld och Kiverstein, 2014, s. 327). Ett exempel på ett miljöerbjudanden i den byggda miljön är att den kan tillhandahålla en funktion som med rätt egenskaper kan erbjuda sittmöjligheter. Miljöerbjudandet står i detta exempel i relation till brukarens säregna karaktärsdrag. En parkbänk av traditionell karaktär kan brukas och uppfattas annorlunda beroende på vilken fysik, funktionsvariation, ålder eller tidigare erfarenheter av objektet som en person besitter. (Refshauge et al., 2015, s. 227)

Jansson skriver i artikeln *Attractive Playgrounds: Some Factors Affecting User Interest and Visiting Patterns* att studier som gjorts på befintliga lekplatser visar att omtyckta lekplatser innehåller miljöerbjudanden som barn har kunnat utnyttja och uppleva på ett gränslöst vis. I förlängningen kan sådana platser för barn förse med meningsfullt innehåll från ett barns perspektiv då dess egen platsskapande process kan ta form i och med att miljön tillåter utforskning och interaktion. En plats för barn blir ett barns egen plats. (Jansson, 2010, s. 66) Förståelsen av principerna om miljöerbjudanden kan i bästa fall resultera i en lekplatsdesigners förmåga att tillgodose barns intressen och behov och därmed skapa goda miljöer för lekens alla uttryck (Refshauge et al., 2015, s. 227).

DESIGN FÖR MENINGSFULL LEK – MALMÖ STADS DOKUMENT OCH VISIONER

I detta kapitel ges en bakgrundsbeskrivning av Malmö Stads visioner kring lekplatser och lek. Denna ges med syftet att undersöka vilka kriterier som finns formulerade för vad som bör ingå i en god lekmiljö. Nedan följer även en redogörelse för två olika metoder som en dansk respektive brittisk grupp landskapsarkitekter har utvecklat för att säkerställa en lekplats lekvärden. I presentationen av metoderna sammanfattas vilka kriterier som enligt dessa kan utgöra en god lekmiljö. En av metoderna har formen av en modell som kan vägleda lekplatsdesigners i planeringen och utformningen av lekplatser. Den andra har formen av ett verktyg som gör det möjligt att utvärdera befintliga lekplatsers potentiella kvaliteter. Utvärderingsverktyget ligger som grund för den empiriska studie som presenteras i nästkommande kapitel.

Malmö Stads lekplatsprogram

Genom att tänka visionärt med fokus på hela staden har man idag hunnit förse Malmö med 19 unika och innovativt utformade temalekplatser. Konceptet har kopierats av flera andra svenska kommuner och är vida uppskattat av både barn och vuxna (Lenninger och Olsson, 2006, s. 128). Det första lekplatsprogrammet antogs av den dåvarande Gatu- och trafiknämnden år 1996, denna hade titeln *Program för lek och lekplatser*. Det var första gången som en sådan analys och inventering gjordes på ett samlat sätt. I programmet presenterades även ett åtgärds paket som utvärderas i det reviderade lekplatsprogrammet från 2006, denna har titeln *Lekplatsprogram för Malmö*. I denna beskrivs att åtgärdsprogrammet har resulterat i ett stort antal nya temalekplatser, nedläggning av lekplatser samt en omfattande upprustning av stadens befintliga lekplatser. Det reviderade programmet hänvisar till de statliga utredningar som gjorts mellan 1996 och 2006, vilka lyfter fram vikten av att trygga en god utemiljö för barn. Barnsäkerhetsdelegationen från 2003 visar t.ex. att barn har rätt till säkra och utvecklande miljöer som ska stimulera till fantasi och kreativitet. (Malmö Stad, 2006, s. 5-6)

Vad utgör då en god lekmiljö för barn enligt Malmö Stad? I Lekplatsprogram för Malmö presenteras en policy i syfte att fastställa hur lekplatser ska vara utformade för att uppmuntra till möten i stadens parker samt hur de på bästa sätt kan stimulera barns lek (Malmö Stad, 2006, s. 7). Policyn går närmare in på vad som utgör en god lekmiljö: *Det är en plats som är tydligt utformad för lek och skall inbjuda barn till upplevelser. Lekredskapen är viktiga men räcker inte för att ge barnen bra lekmöjligheter. Lekredskapen skall ses som ett komplement till en i övrigt bra och sammansatt lekmiljö, gärna med naturkaraktär och med möjlighet till naturupplevelser* (Malmö Stad, 2006, s. 7). Vidare nämns vikten av bl.a. säkerhet och tillgänglighet, naturliga inslag, vegetation, lockelse till utforskande, sittplatser, tillgång till olika variationsrika rum etc. Policyns inledande text ger en kort beskrivning av vad som utgör en god lekmiljö för att sedan ge en lika kort punktlista för vilka delar som utgör en god lekmiljöes viktigaste innehåll, dessa är: *leksnår, lekmaterial från natur och växter, lekmaterial som är formbart,*

möjlighet att utveckla motorik, goda möjligheter för vuxna att vistas och en lagom behaglig skala samt skönhet. (Malmö Stad, 2006, s. 7) Nedan återges programmet beskrivning av delarna (se Malmö Stad, 2006, s. 7):

Ett *leksnår* definieras enligt programmet som att det är ett innehåll som ska ge möjlighet till barns eget rumsskapande i liten skala. Leksnåret erbjuder en mängd olika förutsättningar för leken och stimulerar till fantasilekar.

Innehållet *lekmaterial från natur och växter* syftar till vikten av vegetation på platsen och att denna bör vara av varierande sort för att kunna erbjuda olika former av löst material under olika säsonger. Miljön bör således kunna erbjuda barnen olika uttryckssätt i leken och gynna fantasin. Löst material kan vara kvistar, bär, grenar och frukter etc.

Lekmaterial som är formbart beskrivs enbart som bakbar sand som erbjuder barnen möjligheter att självständigt skapa och forma.

Möjlighet att utveckla motorik innefattar enligt programmet att en lekplats bör innehålla olika typer av lekredskap och plats för bollspel. Det motiveras genom att redskapen kan hjälpa barnen att lära känna sin kropp. Redskapen ska om möjligt integreras med det befintliga landskapet och placeras i närheten av vegetation för att barnen ska uppleva dessa som stimulerande och attraktiva inslag i miljön.

Med *Goda möjligheter för vuxna att vistas* syftar programmet till vikten av att en god placering av lekplatsen ger föräldrar goda kontaktmöjligheter till andra vuxna och om de vuxna trivs gynnar det indirekt barnen då dessa ofta är beroende av en vuxen för att kunna besöka lekplatsen.

En lagom, behaglig skala samt skönhet beskriver att lekplatsen bör ges en smakfull gestaltning med vackra proportioner, material och växter. Lekplatser får inte upplevas som ödslig eller ogästvänlig utan skönhet bör eftersträvas då denna har en rekreativ verkan på besökarna.

Lekplatsprogrammets policy innehåller relevanta formuleringar av vad som utgör en god lekmiljö. Dock saknas en grundlig förklaring till varför en del av det innehåll som förespråkas är viktigt för barns lek och hur dessa gynnar barns utveckling eller svarar till deras intressen.

Evidensbaserad design

De danska landskapsarkitekterna Anne Dahl Refshauge, Ulrika Stigsdotter, Bettina Lamm och Kristin Thorleifsdottir presenterar i artikeln *Evidence-Based Playground Design: Lessons Learned from Theory to Practice* en modell för hur designers kan implementera delar av designteorin *evidensbaserad design* i planeringen och utformningen av lekplatser. I korthet kan evidensbaserad lekplatsdesign beskrivas som en

metod för att integrera tvärvetenskaplig kunskap från olika forskningsdiscipliner om lek, barns utveckling och design för att kunna studera relationen mellan brukaren och lekmiljön. De har i arbetet med modellen identifierat och översatt barns olika ålders- och utvecklingskaraktärsdrag till miljöerbjudanden i syftet att kunna tillfredsställa dessa i designarbetet av lekplatser. Genom att införliva avsedda miljöerbjudanden i designen vill de med den färdiga lekmiljön kunna erbjuda möjligheter för interaktion mellan denna och de tilltänkta brukarna. (Refshauge et al., 2013, s. 242-244)

Enligt modellen har författarna bl.a. kopplat ihop följande åldersgrupper med tillhörande miljöerbjudanden som lekplatsen bör möjliggöra för: 0-1 år; rörbar och flyttbar, 2 år; klättringsbar, hoppbar, springbar, balanserbar, gungbar, formbar och gömningsbar, 3-5 år; klättringsbar, hoppbar, springbar, balanserbar, gungbar, formbar, byggbar etc. Författarna menar att modellen kan användas som en checklista för lekplatsdesigners i målet att med den fysiska miljön stimulera och möta alla barns behov. (Refshauge, 2013, s. 233)

Woolley & Lowe's verktyg

De brittiska landskapsarkitekterna Helen Woolley och Alison Lowe presenterar i artikeln *Exploring the Relationship between Design Approach and Play Value of Outdoor Play Spaces* ett verktyg som kan användas för att mäta en lekplats lekvärde. I artikeln beskriver de den kritik som riktats mot moderna standardiserade lekplatser och ifrågasätter om det finns skäl för denna. De ställer sig även frågan om lekplatser med inslag av vegetation och en mer naturlig topografi per automatik är bättre vad gäller dess inneboende lekvärde. Verktöget grundas på en omfattande litteraturstudie som rör lek, barns utveckling och förväntade beteenden. Författarnas tolkning av den undersökta litteraturen har bearbetats och sammanfattats för att utifrån denna kunskap kunna mäta lekvärdet utifrån tre dimensioner, vilka är: *lektyp*, *fysiska element* och *miljömässig karaktär*. Dimensionen lektyp behandlar lekens olika former som kan ta sig uttryck på en lekplats. De två andra dimensionerna berör den fysiska och miljömässiga aspekten av lekplatsen. (Woolley och Lowe, 2013, s. 56-60)

Likt designmodellen som Refshauge, Stigsdotter, Lamm och Thorleifsdotter har utvecklat är Woolley och Lowes verktyg också baserat på kunskap om fenomenet miljöerbjudanden. Verktöget har, till skillnad från den tidigare nämnda modellen, utvecklats för att kunna användas i utvärderingen av befintliga lekplatser (Woolley och Lowe, 2013, s. 57). Därför kommer uppsatsen vidare att fokusera på Woolleys och Lowes verktyg för att bedöma befintliga lekplatsers lekvärden. I följande avsnitt presenteras de tre dimensionerna som ingår i verktöget.

Design som möjliggör olika lektyper

Utvärderingsverktygets dimension 1 beskriver de möjligheter som finns på lekplatsen för olika sorters lektyper. Woolley och Lowe redogör för vikten av barns behov att engagera sig i olika typer av lekar då dessa stimulerar olika utvecklingsområden, vilka är: *miljömässiga, fysiska, kreativa, sociala och pedagogiska*. Utifrån kunskapen om barns utveckling sammankopplar de även olika lektyper som stimulerar utvecklingsområdena. De menar att barns utforskande lekar kan sammanfattas i fem olika lektyper: *konstruktiv lek, funktionell lek, fantasilek, social lek* och *regellekar*. Poängen som utdelas för de olika lektyperna redovisas i tabellen för dimension 1 (se bilaga 5) och indikeras även i tabellen för dimension 3 (se bilaga 2) som behandlar den miljömässiga karaktären av lekplatsen. Författarna kopplar samman lekplatsens inneboende lektyper med dess miljömässiga karaktär eftersom att förutsättningen för att olika lektyper kan äga rum grundar sig i den fysiska miljön. Varje lekplats kan i tabellen för dimension 1 tilldelas mellan 0-5 poäng, baserat på de fem lektyperna. (Woolley och Lowe, 2013, s. 59-66) Lekvärdet för platsen är högre ju mer platsen kan tillfredsställa och stimulera de behov som utvecklingsområdena innefattar, dessa presenteras nedan (se Woolley och Lowe, 2013, s. 59-66):

Miljömässig utveckling innebär att människans kunskap, förståelse och utveckling grundar sig i integration och anpassning till den omgivande miljön. För ett barns miljömässiga utveckling är det positivt om denna är stimulerande och utmanande. Tidigare forskning visar även att tillgången till naturmiljöer kan påverka barns intellektuella, emotionella, sociala och fysiska utveckling positivt. Exempel på lektyper som stimulerar barns miljömässiga utveckling är: *konstruktiv lek* som innebär kontroll och manipulation av den fysiska miljön samt *funktionell lek* som integrerar bl.a. muskel-, nerv- och hjärnfunktioner.

Fysisk och kreativ utveckling samspelar på så vis att den fysiska utvecklingen innefattar både sensoriska och motoriska funktioner som i sin tur gynnar ett barns kreativitet. Vikten av flyttbart material som går att manipulera och påverka på olika sätt är stor då det uppmuntrar barn till problemlösning och kreativt tänkande. Även motoriska förmågor kan utvecklas och förfinas om miljön erbjuder olika utmaningar och aktiviteter. Exempel på löst material som gynnar fysisk och kreativ utveckling är sand, vatten och byggklossar. Utmaningar är avgörande för utvecklingen av barns fysiska och intellektuella förmågor och leder även till ett ökat självförtroende. Miljön bör således utsätta barn för aktiviteter som stimulerar både finkänslig motorik och mer explosiva rörelser. Exempel på lektyper som stimulerar fysisk och kreativ utveckling är; *konstruktiv lek, funktionell lek* och *fantasilek* som bl.a. innefattar utforskande rollerkar.

Social utveckling handlar om lekplatsers roll som tillhandahållare av sociala mötesplatser. Social interaktion utvecklar ett barns förmåga att fungera i en grupp vilket innefattar förmågor som att kunna dela, resonera och konflikthantera etc. Det innefattar även tillfällen för lek som stimulerar utvecklingen av emotionella tillstånd och färdigheter så som förmågan att känna empati och självbehärskning. Lekplatsens utformning och storlek bör därför kunna erbjuda plats för socialisation av olika slag, det innebär att

platsen ska tillhandahålla både större ytor och mindre mer avskilda rum dit barn kan dra sig undan som en del av processen att lära känna sina egna sociala behov. Exempel på lektyper som stimulerar social utveckling är; funktionell lek, fantasilek, *regellekar* som innefattar kontroll och gränssättning samt *social lek* som innefattar interaktion med andra vilket utvecklar en uppfattning om sociala regler.

Pedagogisk utveckling innefattar de kognitiva fördelar som tillhör utvecklingen av barnets samlade kunskap och färdigheter. En lekplats bör uppmuntra till nyfikenhet och vidare utforskning genom att erbjuda en variation i skala, form, antal och flyttbara delar. Inslag som dessa gör att ett barn framåtskrider i processen att bygga på sin kunskap- och erfarenhetsbank. Tidigare forskning har även visat att en förbättrad kognitiv förmåga gynnar sociala färdigheter, utveckling av vidare språkkunskaper samt färdigheter som har med organisatorisk och problemlösning att göra. Av de exempel på lektyper som författarna kopplar till pedagogisk utveckling ingår samtliga av de ovan nämnda lektyper som kan kopplas till övriga utvecklingsområden.

Lekplatsens fysiska element

Enligt Woolley och Lowe berör utvärderingsverktygets tabell för dimension 2 (se bilaga 1) lekplatsens fysiska element. Genom att undersöka vilka fysiska element som förekommer på en lekplats kan möjliga miljöerbjudanden identifieras och kategoriseras. Woolley och Lowe har identifierat 12 nyckeldelar för vad som utgör en god lekmiljö. (Woolley och Lowe, 2013, s. 61-64) Varje nyckeldel kan ge 0-5 poäng enligt utvärderingstabellen. Definitionen av dessa presenteras nedan (se Woolley och Lowe, 2013, s. 63-64):

Variation av fast lekutrustning, syftar till antal delar av lekutrustning så som klätteranordning, fjädermonterade lekredskap, rutschkanor, balansbommar, gungor, gungbrädor och multifunktionella lekstrukturer. Utvärderingsverktyget ger lekplatser som innehåller samtliga av ovanstående ett högt poäng.

Flyttbar utrustning hänvisar till antalet delar flyttbar utrustning på lekplatsen. Ju fler flyttbara delar av utrustningen desto bättre. Dessa kan t.ex. vara skottkärror, cyklar och lösa plankor.

Öppna ytor som tillåter för rörelseaktiviteter hos både individer och olika stora grupper är viktiga för att lekplatsen ska stimulera olika lektyper och gruppkonstellationer. Lekplatsen bör inte begränsas av fysiska barriärer som påverkar rörelsefrihet negativt. Lekplatser som är helt fria från fysiska barriärer värderas högt då dessa anses stimulera till fri rörelse för både individer och olika stora grupper.

Olika storlekar och typer av rum inom lekplatsen gynnar lekplatsen tillgänglighet och möjlighet för platsbildning. Det bör finnas små, mellanstora, stora, skyddade och oskyddade rum inom lekplatsen. En god lekmiljö bör innehålla samtliga av ovanstående typer av rum.

Vegetation/träd bidrar till visuell stimulans och kan erbjuda möjlighet för interaktion. Lekplatser som helt saknar vegetation får inga poäng alls inom denna kategori, däremot värderas flera olika typer av vegetation högt då dessa förekommer på flera delar av lekplatsen.

Landform, syftar till platsens topografi, det är positivt om denna är av varierad karaktär då den kan upplevas som stimulerande, engagerande och utmanande.

Löst material är ett viktigt inslag i en god lekmiljö. Det är positivt om lekplatsen erbjuder en mängd av löst och flyttbart material som är utspritt över hela anläggningen. Löst material kan t.ex. vara hinkar och skräp.

Inslag av *Naturligt material* som t.ex. stenar, vatten, sand, bark, mossor, löv, lera, stockar, frukt och pinnar bör finnas på platsen då de enskilda objekten kan ses som oprogrammerade och därmed stimulera till fantasilekar. Ju fler olika typer av naturligt material, desto högre poäng ges lekplatsen.

Det bör finnas tillgång till *vatten och sand* på lekplatsen och dessa bör vara möjliga att manipulera.

Tydliga fysiska gränser, som t.ex. staket finns med som en nyckeldel då förekomsten av tydliga gränser kan vara mer eller mindre hämmande för vissa typer av lekar. Lekplatser som är helt fria från fasta fysiska gränser värderas högt. Även lekplatser som definieras av fasta gränser kan få ett högre poäng om den fysiska gränsen är visuellt stimulerande eller engagerande. Det kan t.ex. vara gränser som består av vegetation vilket skapar mervärden då dessa erbjuder naturligt material samtidigt som de kan vara visuellt stimulerande.

Sittmöjligheter; möjligheter för social interaktion, syftar till vikten av att en lekplats bör fungera som mötesplatser och uppmuntra till längre vistelse på platsen. Det är positivt att en stor mängd sittplatser finns utspridda över hela lekplatsen.

Variation av ytskiktsmaterial; så som gräs, sand, bark, grus och gummi är en viktig del i en god lekmiljö om dessa är säkra, tillgängliga, stimulerande och engagerande. Woolley och Lowe menar att ju större variation, desto bättre.

Lekplatsens miljömässiga karaktär

Den sista dimensionen har tagits fram av Woolley och Lowe för att utvärdera lekplatsens lekvärden utefter dess miljömässiga karaktär, dessa relaterar både till lektyperna och de 12 nyckeldelar som tillhör dimension 1 och 2. I den av Woolley och Lowe's undersökta litteratur i samband med framställandet av utvärderingsverktyget ingår bl.a. boken *Play for All Guidelines: Planning, Designing and Management of Outdoor Play Settings for*

All Children som är skriven av arkitekten Robin C. Moore, landskapsarkitekten Susan Goltsman och miljöpsykologen Daniel Iacofano. Enligt Woolley och Lowe's tolkning och sammanställning av tidigare forskning bör en god lekplats vara *lockande*, *stimulerande*, *utmanande*, *pedagogisk* och *inkluderande*. Poängsättningen bygger likt de tidigare på logiken att den lekplatsdesign som erbjuder flest kvaliteter kommer visa sig ha högst lekvärde. Varje fråga kan ge 0-5 poäng enligt utvärderingstabellen för dimension 3 (se bilaga 2). (Woolley och Lowe, 2013, s. 62 och 65) De miljömässiga karaktärerna beskrivs i artikeln som svar på ett par frågeställningar (se Woolley och Lowe, 2013, s. 59-65) och presenteras nedan med stöd av Moore, Goltsman och Iacofanos forskning om lekmiljöer:

Är denna lekplats lockande? Lockelsen till platsen utgörs av att den är försedd med inbjudande entréer och är överblickbar i och med en avsaknad av fasta gränser inom lekplatsen. Lekplatsen ska även vara försedd med sittplatser samt vara tillgänglig för både vuxna och barn för att uppfylla kraven på vad som utgör en lockande lekplatskaraktär. En lockande lekplats stimulerar barns sociala utveckling då denna kan fungera som en arena för social interaktion.

Är lekplatsen stimulerande genom att det här skapas en bredd av upplevelser, finns här naturliga element och tillåts här rörelse? Frågeställningen syftar till lekplatsens förmåga att bistå med olika sinnliga upplevelser som stimulerar barns miljömässiga utveckling, vilken grundar sig i kontakten med den omgivande miljön. Naturliga element som komplement till traditionell fast lekutrustning utökar mängden lekaktiviteter, t.ex. kan dessa erbjuda trädklättring, kurragömma- och samlarlekar. Moore, Goltsman och Iacofano lyfter även fram att en varierad vegetation förstärker årstidsskiftningarna och kan skapa både en intellektuell och sinnlig koppling till tid och naturliga skeenden (Moore et al., 1997, s. 134).

Är lekplatsen utmanande? Utmaningen ligger i lekplatsens inneboende miljöerbjudanden och hör samman med nyckeldelarna, landform och lekutrustning. För att ett högt poäng ska tilldelas lekplatsen behöver den fysiska miljön erbjuda en mängd olika utmaningar som stimulerar barns fysiska och kreativa utveckling. En variationsrik gestaltning kan lära barn om rumsliga sammanhang, erbjuda olika valmöjligheter samt uppmuntra till risktagande, det bör finnas möjlighet för att klättra upp och ner, in och ut och över och under i en säker miljö som tillåter fall (Moore et al., 1997, s. 17).

Finns här möjligheter för lärande? Svaret på vad som gör en lekplats till en lärande miljö ligger i dess tillhandahållande av naturliga element och lösa material som möjliggör för manipulation och experimenterande utan begränsningar. Lekplatser bör erbjuda barn möjligheter att lära känna den fysiska miljön och hur den står i relation till barnet själv, att själv få samla, utforska, ta sönder och rekonstruera är väsentligt för förståelsen av omvärlden (Moore et al., 1997, s. 3-4).

Är lekplatsen tillgänglig för alla åldersgrupper? Åldersgruppen som bör få ta plats på lekplatser är de mellan 0 och 18 år, den miljömässiga karaktären bör således vara variationsrik och uppmuntra till en mängd olika aktiviteter eftersom att små och stora

barn leker på olika sätt. Enligt Moore, Goltsman och Iacofana bör den fysiska miljön erbjuda flera olika svårighetsgrader. Topografin kan vara brant, och sedan brantare, på olika ställen och en klätterutrustning kan innehålla olika nivåer t.ex. På så vis kan ett barn gradvis öka dess risktagande i leken. Det är även positivt om lekplatsen innehåller utrustning som uppmuntrar till sportaktiviteter eller regellekar. (Moore et al., 1997, s. 11)

TRE NEDSLAG I MALMÖ – DEN EMPIRISKA STUDIEN

Med syfte att bidra till en ökad förståelse för vad som utgör en god lekmiljö har tre platsstudier gjorts på olika temalekplatser i Malmö. I undersökningen av dessa har Woolley och Lowe's utvärderingsverktyg applicerats i syfte att utvärdera temalekplatsernas fysiska utformning och innehåll. Tabellerna för dimension 1, 2 och 3 har använts för att mäta lekvärdet på lekplatserna (se bilaga 1-5). De studerade temalekplatserna är *Sagolekplatsen*, *Teaterlekplatsen* och *Spirallekplatsen*. De är valda utefter dess geografiska placering. Lekplatsernas potentiella lekvärde bygger på liknande förutsättningar då samtliga av dessa är anlagda i äldre parkmiljöer i Malmös mest centrala delar och ingår i Malmö Stads satsning på temalekplatser.

Figur 1. De tre undersökta temalekplatsernas placering i centrala Malmö, berörda lekplatser är markerade av författaren (Google maps, Kartsök: Rådmansvången, Malmö [2018-05-17]).

Sagolekplatsen

Sagolekplatsen invigdes år 2007 och är en del av Slottsparken som ligger i nära anslutning till stadsbiblioteket, mellan Regementsgatan och Kung Oscars väg. Konstnären och arkitekten Karin Andersson samt landskapsarkitekten Karin Sjölin står bakom gestaltningen. Temat för denna är just att det ska likna ett sagolandskap som innehåller både ljus och mörker. Lekplatsens östra del är inspirerad av Barbagappas värld samt Astrid Lindgrens sagokaraktärer Bröderna Lejonhjärtas Körsbärsdal, här består markbeläggningen av grönt konstgräs, blått gummigranulat och leksand. (Malmö Stad.

Saga, 2018-05-17) Vegetationen är sparsam och utgörs av en formklippt häck som hägnar in platsen samt ett par sporadiskt placerade körsbärsträd som under vårsäsongen förser landskapet med skära blommiga moln. Den västra delen har en mer vild karaktär och är gestaltad för att representera den mörkare delen av sagans värld. Det finns en viss kontrast mellan lekplatsens två delar. Den mörka delen är inte lika tillrättalagd som den ljusa, här dominerar leklandskapet av mer naturliga material. Underlaget består av bl.a. barkflis och jord och här finns ett vild del som består av ett mindre buskage samt ett par mindre rum som omges av hiba-träd och goliattujor. På barkflisen finns en lekstruktur av fast klätterutrustning och små hyddor i glasfiber som liknar fågelbon.

Figur 2. Sagolekplatsen i Slottsparken i Malmö (författarens foto).

Gestaltning & innehåll

Enligt utvärderingstabellen för dimension 2 tilldelas Sagolekplatsen 41 poäng efter utförd platsstudie (se bilaga 3). Värderingen utgår från lekplatsens fysiska element (se bilaga 1). Den *fasta utrustning* som finns på är av varierad karaktär, en del ger intryck av att vara av standardiserad prefabricerad design och en del är specialdesignad för just denna lekplats. Det finns ingen *flyttbar utrustning* på platsen och mycket lite *löst material* då lekplatsen upplevs som mycket välstädd. Det finns däremot en relativt god tillgång på *naturligt*

material över delar av platsen, framför allt på lekplatsens östra del som innehåller flera olika typer av växtmaterial. I dess nedre grenverk syns spår av platsbildning och kojbygge i de små gömda rummen. Även andra typer av vegetation finns utspridda över hela platsen som är visuellt stimulerande och som uppmuntrar till interaktion. Lekplatsen erbjuder både, *sand*, löv, kastanjer, bark och pinnar. Det finns dock inget *vatten* som möjliggör för interaktion. *Landformen* på lekplatsens omgivande landskap är flack men en viss förändring i topografin finns inom lekplatsens gränser. Denna består i flera runda konstgjorda mindre kullar i gummigranulat och konstgräs, dessa kan för mindre barn upplevas som både engagerande och utmanande att bestiga. Det området som domineras av kullformationer är stort och *öppet och tillåter för rörelseaktiviteter hos både individer och olika stora grupper*.

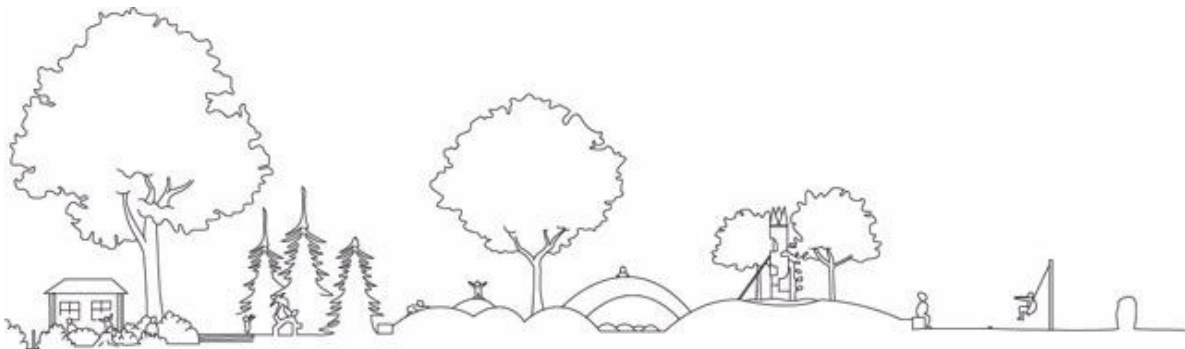
Figur 3. Illustrationsplan över Sagolekplatsens blå och gröna gummilandskap (författarens illustration).

Det finns även andra typer av *rum i olika storlekar över lekplatsen*. Dessa markeras och separeras av både fysiska barriärer som t.ex. vegetation eller förändring i höjd, men även genom subtila förändringar i ytskiktsmaterialet. Sagolekplatsen innehåller en stor *variation av ytskiktsmaterial* som är både stimulerande och engagerande. Här finns barkflis, gummigranulat, sand, stenmjöl, konstgräs och jord. Även *sittmöjligheterna* på platsen är goda då lekplatsen erbjuder både samlade primära sittplatser i form av traditionella bänkar som möjliggör för social interaktion samt utspridda sekundära sittplatser i form av t.ex. en stödmur och klätterutrustning vilka uppmuntrar barn till interaktion. Lekplatsens omges helt och hållet av *fysiska gränser* och har få entréer i form av reglade grindar vilka motiveras av dess placering, det är bara ett par meter till den högt trafikerade gator. Mer än hälften av lekplatsens omgärdas av en formklippt böljande häck av liguster som går i linje med sagotemat och som stimulerar besökare visuellt och

uppmuntrar till interaktion då det är ett naturligt material som tillhandahåller både bär, blad och kvistar. Resterande delar inhägnas av ett lågt genomsläppligt stängsel i metall vilket visuellt mjukar upp gränsen till det omgivande landskapets vegetation och förstärker den vilda karaktären vilket illustreras nedan i figur 3.

Miljömässig karaktär & lekmöjligheter

Enligt utvärderingstabellen för dimension 1 och 3 tilldelas Sagolekplatsen 5 respektive 19 poäng (se bilaga 4 och 5). Värderingen utgår från de frågeställningar som avgör lekplatsens inneboende lektyper och miljömässiga karaktär. Sagolekplatsen uppmuntrar och tillåter samtliga fem *lektyper* och är i hög grad *lockande* i och med dess inbjudande design av huvudentrén och goda utbud av sittplatser. Lekplatsen är även *stimulerande* på så vis att det finns naturliga element som erbjuder löst material som uppmuntrar till användandet av olika sinnen. Körsbärsträden är högt uppstammade och oklättringsbara, men de är planterade nära en fast klätterutrustning som gör att barn som klättrar högt kan befinna sig mitt i det rosa blommande och väldoftande körsbärsmolnet. Variationen och placeringen av lekutrustningen uppmuntrar till rörelse mellan lekplatsens olika rum och innehåll. Den specialdesignade klätterutrustningen är av *utmanande karaktär* då denna behöver övervinnas och utforskas.

Figur 4. Sektion A, på Sagolekplatsen kan man springa från den mörka skogen till det ljusa slottet på kullen (författarens illustration).

Den fasta utrustningen upplevs dock som helt färdig i sin gestaltning och tillåter ingen manipulation, det finns dock en viss tillgång på löst naturligt material vilket skapar möjligheter för *lärande* för de yngre barnen. Huruvida lekplatsen upplevs som utmanande eller pedagogisk för alla *åldersgrupper* är svårt att svara på men det finns inga indikationer i den fysiska miljön som talar för att denna innehåller miljöerbjudanden som bjuder in barn i åldersgruppen 12-18 år. Den fysiska utformningen av lekutrustningen anspelar på barnlig lekfullhet då denna bl.a. föreställer en prinsesskrona och en regnbåge.

Teaterlekplatsen

År 2014 invigdes Teaterlekplatsen som är en del av Pildammsparken och löper längs med parkens östra sida. Lekplatsen upplevs vid första anblick som stor till ytan då denna inte är helt lätt att orientera sig inom och på vissa delar är det oklart var lekplatsen börjar och slutar då de fysiska gränserna luckras upp och erbjuder därmed besökarna långa siktlinjer ut över parkens lilla damm och gamla träd. Inom lekplatsen upplevs all fast utrustning som specialdesignad för platsen, dessa har formen av bl.a. en teaterkiosk, scen, kullisser och hattaskar som har formgetts i samarbete med scenografen Annika Carlsson.

Figur 5. Teaterlekplatsen i Pildammsparken i Malmö, lekslott i en konstgjord sänka av gummigranulat (författarens foto).

Lekplatsen har en markerad huvudentré som indikerar att innanför denna kan föreställningen börja, en långsträckt rödfärgad stig i asfalt, som ska likans vid teaterns röda matta, leder besökaren vidare genom lekplatsen. (Malmö Stad. *Teater*, 2018-05-17) Vegetationen på lekplatsen ramar in den fasta lekutrustningen och utgör en lummig bakgrund.

Gestaltning & innehåll

Enligt utvärderingstabellen för dimension 2 tilldelas Teaterlekplatsen 44 poäng (se bilaga 3). Värderingen utgår från de fysiska element som finns inom lekplatsen. Lekplatsen erbjuder en mängd olika miljöerbjudanden med dess *variationsrika fasta lekutrustning*. Tillgången på *flyttbar utrustning* är däremot sparsam, här finns ett par stockar och ett par trumpinnar som tillhör en fast lekutrustning och som är fästa vid dessa genom långa metallvagnar. Lekutrustningen har formen av en storskalig upprätt xylofon och en gong-gong som barnen kan plinka och slå på med trumpinnarna för att skapa ljud. Bortsett från dessa finns endast lite tillgång på löst material i form av skräp från olika livsmedel. Tillgången på *variationsrik ytskiktsmaterial* och annat löst *naturligt material* är däremot större, här finns flera typer som är utspridda över platsen, dock inget vatten. Vegetationen är av flera olika typer och uppmuntrar till interaktion samtidigt som denna erbjuder visuell stimulans i och med blomning och de många olika lövverkens texturer. Vegetationen fungerar som rumsbildande element och skapar *olika typer av rum*, både skyddade och oskyddade. Dessa bör stimulera olika lektyper men tillräckligt stora *öppna ytor som tillåter för rörelseaktiviteter* för en större grupp finns inte. Det finns heller inget vatten som utgör ett inbyggt fysiskt element. Landskapets naturliga *landform* är flack men innehåller en del förändringar i topografin. En teaterscen i trä är rest i en sänka.

Figur 6. Illustrationsplan över Teaterlekplatsens långsträckt röda matta (författarens illustration).

Denna har designen av ett sagoslott och fungerar både som plats för en mindre föreställning och som fast lekutrustning med en funktion som utsiktsplats och rutschkana. Framför scenen finns en läktare i trä och bakom ett mindre landskap av böljande kullar i gummigranulat som är engagerande och utmanande. Det är enkelt att röra sig mellan de olika rummen då delar av lekplatsen definieras av *fysiska gränser*. Dessa är både visuellt och fysiskt stimulerande då de främst utgörs av olika typer av buskage. Det finns även ett

stort utbud av primära och sekundära *sittmöjligheter* som är utspridda över hela platsen.

Miljömässig karaktär & lekmöjligheter

För de samlade kvaliteter som går att finna på Teaterlekplatsen har denna tilldelats 5 respektive 22 poäng enligt utvärderingstabellen för dimension 1 och 3 (se bilaga 4 och 5). Teaterlekplatsen möjliggör för samtliga fem *lektyper* och den är mycket *stimulerande* i och med att dess gestaltning och innehåll skapar en bredd av upplevelser som uppmuntrar till samtliga lektyper samt användandet av olika sinnen. Här finns möjlighet att skapa egna melodier, bli smutsig, dofta på blommor och få en mängd olika visuella färgglada intryck från både naturliga och skapade element. Lekplatsen är även *lockande* i och med den markanta entrén, många sittplatser och variationsrika lekutrustning som erbjuder olika svårighetsgrader vilket bör fungera som *utmanande* för barn i *åldergruppen* 0-12 år. Lekplatsens omgivande miljö som består av en robust gräsmatta kan verka mer passande för sportiga aktiviteter som skulle kunna locka barn som är äldre än 12 år. Teaterlekplatsen är likt Sagolekplatsen lekfullt designad vilket bör upplevas som positivt för barnsliga vuxna och yngre barn. Här finns tillfälle för *lärande* då gestaltningen uppmanar till dramatiska fantasilekar samtidigt som den erbjuder en stor mängd material som tillåter ett visst experimenterande

Figur 7. Sektion B, på Teaterlekplatsen kan man hoppa, studsa, klättra, gräva och uppträda (författarens illustration).

Spirallekplatsen

Spirallekplatsen är den äldsta av de tre undersökta temalekplatserna, den invigdes år 2003 och är en av stadens mest centrala temalekplatser. Lekplatsen är en del av Magistratsparken som är en mindre park med stora äldre solitära träd som skuggar öppna gräsytor. Temat är konst och lekplatsen innehåller klättringsbara lekskulpturer i stål av konstnären Beatrice Hansson som kan upplevas som oprogrammerade objekt då de är ickeföreställande. Samtliga är placerade på var sin cirkelformad matta av rött gummigranulat och skapar tillsammans med den enhetliga designen en sammanhängande men ändå subtil gestaltning. Förutom lekskulpturerna finns kompletterande traditionella gungställningar och en mindre sandlåda med baksand. (Malmö Stad. *Spiral*, 2018-05-17).

Lekplatsen upplevs som större än vad den är då det saknas fysiska gränser som ramar in den, blicken fortsätter långt ut mot den omgivande parken och vägarna runt omkring. Platsen är påtagligt utsatt för en del buller från den högt trafikerade Pildammsvägen. Dess placering gör den till en integrerad del av Magistratsparken och det finns ett ständigt flöde av fotgängare som passerar genom lekplatsen i norr- och södergående riktning.

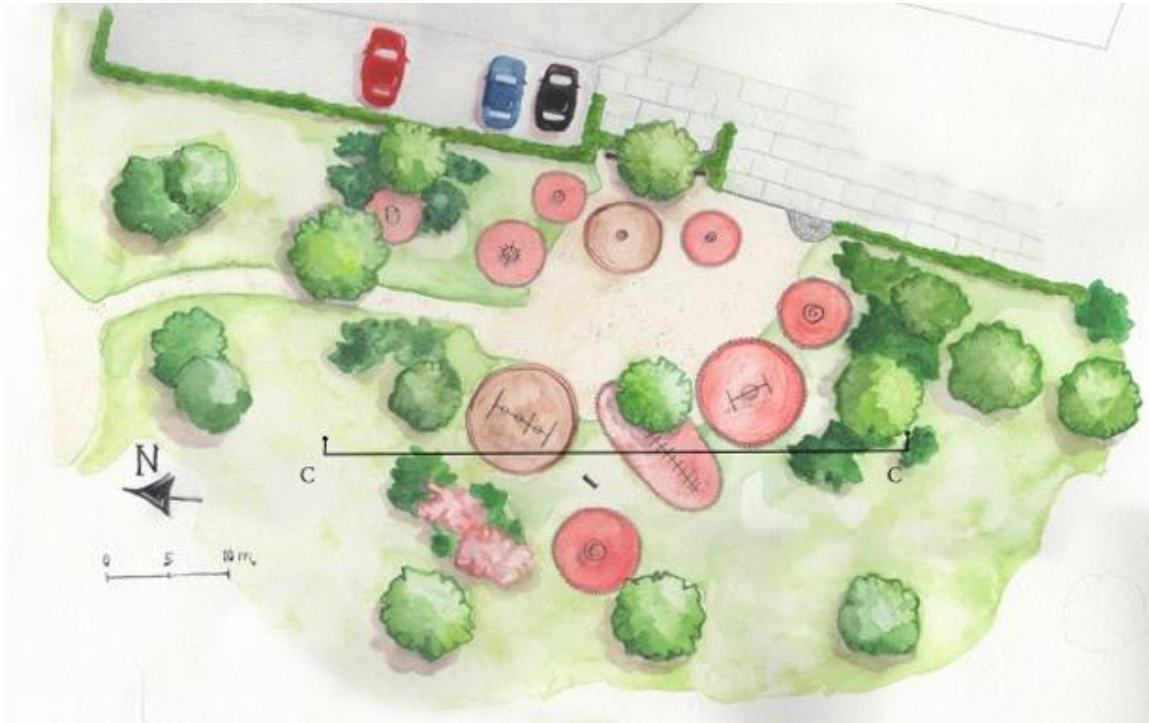

Figur 8. Spirallekplatsen i Magistratsparken i Malmö, i bakgrunden syns Malmö Opera (författarens foto).

Gestaltning & innehåll

De fysiska elementen som finns inom lekplatsen har efter genomförd platsstudie givit Spirallekplatsen 32 poäng vilket är lågt i jämförelse med de två tidigare utvärderade temalekplatserna (se bilaga 3). Detta beror främst på att det inte finns någon större *variation i den fasta lekutrustningen* samt att *landformen* är helt flack. De sju lekskulpturerna erbjuder alla samma typ av klätterlek och det finns ingen kompletterande *flyttbar utrustning*. Tillgången på löst material är gott i och med att platsen är skräpig. Det *naturliga lösa materialet* på platsen består av *leksandlådan* och den omgivande vegetationen. Det finns flera olika *vegetationstyper*, träd- och buskarter i olika planteringskonstellationer omringar platsen men fungerar inte som en tydlig fysisk gräns då lekplatsens yttre gräns endast är sporadiskt markerad. Det är uppenbart att

vegetationen engagerar och stimulerar barns lek. Särskilt en karaktäristiskt krum gammal avenbok fungerar som klätterträd och ser nött ut av lekens framförande, denna är placerad bredvid en av lekskulpturerna. En del buskage fungerar även som rumsbildande inom lekplatsområdet och skapar små och mellanstora rum. Oskyddade *öppna ytor* finns inte och begränsar därför den fria rörelseaktiviteten hos större grupper och de sittplatser som finns är utspridda över hela platsen och förekommer både som enskilt placerade bänkar och samlade i grupp vilket möjliggör för social interaktion. Inom lekplatsen finns inget tillgängligt *vatten*.

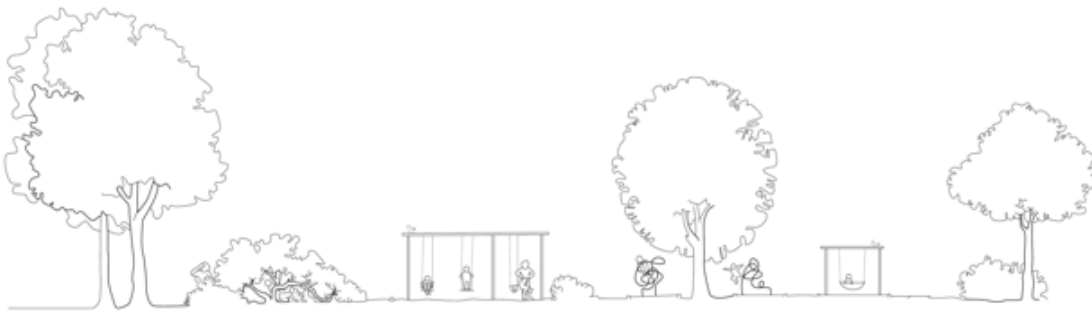

Figur 9. Illustrationsplan över Spirallekplatsens röda gummiöar (författarens illustration).

Miljömässig karaktär & lekmöjligheter

Spirallekplatsens poäng för dess inneboende lektyper och miljömässiga karaktär enligt dimension 1 och 3 uppgår till 5 respektive 16 poäng (se bilaga 4 och 5). Även dessa poäng är de lägsta av de tre studerade temalekplatserna, skälen till detta utgörs likt tidigare avsnitt främst av dess enhetlighet vad gäller lekutrustning. Platsen är inte särskilt *utmanande* då de flesta av lekskulpturerna erbjuder samma funktion. Det finns inte heller lika många element som kan verka *stimulerande* eller erbjuda en bredd av upplevelser. Det finns en viss möjlighet för *lärande* då det finns tillgång på naturligt material som erbjuder ett visst experimenterande. Lekplatsens *lockande* karaktär är dock god eftersom att platsen är överblickar och tillgänglig för både vuxna och barn som söker sociala möten. Yngre *åldersgrupper* kan uppleva lekskulpturerna som tilltalande och utmanande

men det finns inga indikatorer som talar för att lekplatsen är tillgänglig för äldre barn. Platsstudien visar ändå att samtliga *lektyper* kan förekomma på Spirallekplatsen bl.a. p.g.a. att denna har inslag av naturligt material och är relativt rymlig till ytan.

Figur 10. Sektion C, på Spirallekplatsens kan man gunga och klättra i både träd och klätterställningar (författarens illustration).

AVSLUTANDE DISKUSSION OCH REFLEKTION

I Malmö Stads policydokument för vad som bör finnas på en bra lekplats beskrivs de olika kriterierna endast övergripande. Platsstudierna på Malmös temalekplatser visar dock mycket goda resultat för hur väl lekplatserna möter barns tidiga utvecklingsbehov. Samtliga studerade lekplatser har givits höga poäng enligt den utvärdering som gjorts baserat på Woolley och Lowe's verktyg. Samtidigt har vissa brister kunnat synliggöras då enskilda kriterier saknats enligt tabellerna, alla tre studerade lekplatser saknar t.ex. miljöerbjudanden för att tillfredsställa äldre barns utvecklingsbehov. Woolley och Lowe's verktyg kan således användas som ett komplement till Malmö Stads policydokument för lekplatser eftersom att detta är mer omfattande och belyser fler aspekter av den fysiska miljön. Verktöget kan med fördel även användas för att studera och kategorisera olika lekplatser efter dess enskilda lekvärden och miljöerbjudanden i relation till varandra för att på så vis kunna kartlägga vilka lekplatser som uppfyller vissa kriterier och vilka som saknar andra kriterier. Temalekplatserna i Malmö ingår i ett nätverk av stadsdelslekplatser (Lenninger och Olsson, 2006, s. 112-113), nätverket bör kunna stärkas genom att använda Woolley och Lowe's utvärderingsverktyg i större skala och på så vis kan dessa planeras i relation till varandra för att skapa ytterligare variation mellan lekplatserna och låta dessa komplettera varandra.

Metoddiskussion & källkritik

Under inläsningen av den för uppsatsen använda litteraturen har ambitionen att söka efter källmaterial som representerar olika åsikter vad gäller barns utvecklingsbehov och lekmiljöer funnits. De åsikter som har varit dominerande har påverkat riktningen som arbetet tagit. De studier vars slutsatser visat sig vara avvikande från den i övrigt samstämmiga kör av pedagoger, arkitekter och miljöpsykologer, som menar att en god relation mellan barnet och platsen är komplex och avgörande för att detta ska kunna nyttja platsen på ett meningsfullt sätt, har i källmaterialet varit få och har delvis därför inte givits någon större plats i arbetet. Att i lekplatsens designprocess arbeta utefter grundsatsen att den omgivande miljön inte är avgörande för hur ett barn leker, vare sig i positiv eller negativ bemärkelse, går heller inte i linje med uppsatsens frågeställningar.

Den analysmetod som använts har bestått av en jämförande analys av såväl skriftligt material, offentliga ritningar och egna platsstudier. Bland det material som knyter an till de specifika temalekplatserna i Malmö har endast det offentliga lekplatsprogrammet som funnits att tillgå på Malmö Stads hemsida använts samt ritningar från Gatukontret i Malmö så som markplaneringsplaner och planerings- och utrustningsplaner. Det finns en möjlighet att uppsatsens underlagsmaterial skulle kunna vara bredare och innehålla mer specifika riktlinjer om fler källor hade sökts. I materialet saknas t.ex. intervjuer från landskapsarkitekter på Gatukontoret och där med också källor på hur de arbetar internt med planeringen av kommunala lekplatser.

Användandet av Woolley och Lowe's utvärderingsverktyg i kombination med utförda

platsstudier på lekplatser visade sig vara effektiva i kartläggningen av lekplatsens fysiska struktur och innehåll. De sammanfattar på ett pedagogiskt sätt de viktigaste kriterierna för vad som utgör en god lekmiljö i dimension 2 och 3 och visar hur de enskilda beståndsdelarna är del av ett sammanhang. Tabellen för utvärderingsverktygets dimension 1 kan dock upplevas som svårbegriplig då denna inte har kunnat appliceras lika enkelt i platsstudien som de tidigare. Det kan ha att göra med att dimensionen behandlar olika lektyper vilka kan te sig mer abstrakt än de dimensioner som behandlar komponenter i den fysiska miljön, för dessa har poängangvisningarna varit tydligare. Woolley och Lowe har på ett framgångsrikt sätt översatt en plats övergripande kvalitativa lekvärde och brutit ner dessa till enskilda faktorer som kan sättas in i ett poängsystem.

Slutsatser

Genom att utforska relevant litteratur och att utföra platsstudier har denna uppsats diskuterat barns behov av lek och platsbildning i relation till lekplatsdesign. Jag kommer nu avslutningsvis att besvara denna uppsats tre forskningsfrågor angående vad som kan utgöra en god lekmiljö, vilka barns egna och gemensamma intressen är samt hur en designer kan använda sig av kunskapen om dessa då denna gestaltar lekplatser, och huruvida Malmö Stads temalekplatser uppfyller de kriterier för vad som bör ingå i en god och stimulerande lekmiljö för barn.

I min strävan efter att nå en djupare förståelse för vad som utgör en god lekmiljö för barn har jag fått flera insikter som är centrala för denna uppsats första frågeställning angående just vad som kan utgöra en god lekmiljö. Min första insikt rör frågan om vilka barns gemensamma intressen är. Landskapsarkitekten Märit Jansson skriver; *Precis som vuxna är barn personer med sina individuella perspektiv. När barns perspektiv samlas, sammanfattas och beskrivs mer övergripande, "barnperspektiv", kan vuxna inte längre påstå sig hantera barns egna perspektiv* (Jansson, 2016, s. 160). Det är en komplex uppgift att genom den fysiska miljön försöka tillgodose och stimulera alla barns unika behov och intressen, men en god början bör vara att skapa en ofärdig och variationsrik miljö som bjuder in till alla möjliga olika typer av lekar och aktiviteter.

Vilka är då barns egna och gemensamma intressen och hur kan en designer använda sig av kunskapen om dessa då denna gestaltar lekplatser? Som designer av lekplatser finns omfattande forskningsstudier om barns utveckling att förkovra sig i. Dessa kan utgöra en god kunskapsgrund i processen att fatta medvetna gestaltungsbeslut. Woolley och Lowe's verktyg är en bra checklista att använda sig av i planeringsarbetet av lekmiljöer, även om denna kan anses innehålla vissa brister eller är svår att applicera på enskilda gestaltungsprojekt kan den styra designern i rätt riktning och uppmuntra denna att ifrågasätta sina idéer och beslut. Likväl kan förståelsen av principerna om miljöerbjudanden bidra till ett innehållsrikt förslag med ett högt lekvärde (Refshauge et al., 2015, s. 227). De för uppsatsen undersökta temalekplatserna uppfyller i stort sett de kriterier för vad som bör ingå i en god och stimulerande lekmiljö för barn, både innehåll och utformning går i linje med vad den undersökta litteraturen förespråkar. Denna

uppsats har på så vis visat att Malmö Stads temalekplatser uppfyller majoriteten av de kriterier för vad som bör ingå i en god och stimulerande lekmiljö för barn.

Det finns ett stort fortsatt behov av kunskapsutveckling inom forskningsämnet. Under arbetets gång har ytterligare frågor väckts som rör planering av lekplatser i urbana miljöer. Den bostadsnära lekmiljön blir idag fortsatt mindre i många städer då denna får ge vika för andra intressen (Jansson, 2016, s. 148). Exemplet från Malmö Stads visar hur en kommun väljer att göra större samlade satsningar för lek i form av temalekplatser på den bostadsnära lekens bekostnad. I texten *Fri lek och fasta normer - om lekplatsernas reglering* framhåller Märit Jansson tillsammans med landskapsarkitekterna Stina Bodelius och Eivor Bucht att; *I stadsmiljöer är dock ofta problemet det omvända, att glest mellan lekplatser leder till trängsel, högt slitage och begränsningar av rörelsefrihet och utomhuslek* (Jansson et al., 2016, s. 76). Behovet av platser i urbana miljöer som tillåter spontan lek och där barn kan vistas självständigt ter sig enligt litteraturen minst lika viktiga som en utmanande fast lekutrustning.

Intresset för platsskapande tycks inte enbart finnas hos det enskilda barnet utan även hos planerarna på kommuner (Mårtensson, 2004, s. 17). Temalekplatserna i Malmö har var och en försetts med en varsam unik design och ett unikt namn som knyter an till dess originalitet och stärker dess identitet. I uppsatsens undersökning av lekplatser finns ingenting som talar för att den specifika lekplatsens lekvärde skulle bli högre då denna förses med ett namn och föreställande specialdesignad lekutrustning, men jag undrar om inte objekten och namnet i sig kan höja lekplatsens värde i planeringssammanhang då leken får en nål på kartan.

REFERENSER

Boverket (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Rapport 2015:8.

Czalczynska-Podolska, M. (2014). The impact of playground spatial features on children's play and activity forms: An evaluation of contemporary playgrounds' play and social value. *Journal of Environmental Psychology*. 38 (1), s. 132-142

Gehl, J. (2010). *Life between buildings*. Copenhagen: Danish Architectural Press.

Gibson, J. J. (1979). *The ecological approach to visual perception*. Boston: Houghton Lifflin.

Jansson, M. (2010). Attractive Playgrounds: Some Factors Affecting User Interest and Visiting Patterns. *Landscape Research*, 35(1), s. 63-81.

Google maps. Kartsök: Rådmansvången, Malmö [online]. Tillgänglig: <http://maps.google.se/> [2018-05-17]

Jansson, M. (2010). Attractive Playgrounds: Some Factors Affecting User Interest and Visiting Patterns. *Landscape Research*, 35(1), pp.63-81.

Jansson, M. (2016). Lekplatser idag och i framtiden - tankar om hållbar utveckling. I: Jansson, M. och Klintborg Ahlklo, Å. (red.), *Plats för lek - svenska lekplatser förr och nu*. Kalmar: Svensk Byggtjänst, s. 148-177.

Jansson, M., Bucht, E. och Bodelius, S. (2016). Fri lek och fasta normer - om lekplatsernas reglering. I: Jansson, M. och Klintborg Ahlklo, Å. (red.), *Plats för lek - svenska lekplatser förr och nu*. Kalmar: Svensk Byggtjänst, s. 72-93.

Jansson, M. och Klintborg Ahlklo, Å. (2016). Introduktion. I: Jansson, M. och Klintborg Ahlklo, Å. (red.), *Plats för lek - svenska lekplatser förr och nu*. Kalmar: Svensk Byggtjänst, s. 6-13.

Lenninger, A. och Olsson, T. (2006). *Lek äger rum*. Stockholm: Formas

Little, H. och Eager, D. (2010). Risk, challenge and safety: implications for play quality and playground design. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18 (4), s. 497-513.

Malmö Stad (2006). *Lekplatsprogram för Malmö: Policy och åtgärdsprogram för stadens lekplatser [Elektronisk]*. Malmö. Tillgänglig: <https://malmo.se/Kommun--politik/Organisation/Forvaltningar/Gatukontoret/Planer-atgarder-och-policys/Lekplatser.html>

Malmö Stad (2017-09-11). *Saga* [online]. Tillgänglig via: <https://malmo.se/Kultur--fritid/Idrott--fritid/Barn-och-unga/Temalekplatser/Saga.html> [2018-05-17]

Malmö Stad (2017-09-11). *Spiral* [online]. Tillgänglig via: <https://malmo.se/Kultur--fritid/Idrott--fritid/Barn-och-unga/Temalekplatser/Spiral.html> [2018-05-17]

Malmö Stad (2017-11-17). *Teater* [online]. Tillgänglig via: <https://malmo.se/Kultur--fritid/Idrott--fritid/Barn-och-unga/Temalekplatser/Teater.html> [2018-05-17]

Moore R. C., Goltsman, S. och Iacofano D. S. (1997). *Play for All Guidelines: Planning, Designing and Management of Outdoor Play Settings for All Children*. Berkeley: MIG communications

Mårtensson, F. (2004). *Landskapet i leken*. Alnarp: Dept. of Landscape planning, Swedish Univ. of Agricultural Sciences

Nationalencyklopedin (u.å.). *Lekplats* [online]. Tillgänglig via: <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/lekplats> [2018-05-17]

Nolin, C. (2016) Hundra år av lekplatshistoria 1850-1950. I: Jansson, M. och Klintborg Ahlklo, Å. (red.), *Plats för lek - svenska lekplatser förr och nu*. Kalmar: Svensk Byggtjänst, s. 34-55.

Norén-Björn, E. (2016) Barn väljer med sina fötter - observera och testa leken. I: Jansson, M. och Klintborg Ahlklo, Å. (red.), *Plats för lek - svenska lekplatser förr och nu*. Kalmar: Svensk Byggtjänst, s. 14-33.

Rasmussen, K. (2004). Places for Children – Children's Places. *Childhood*, 11(2), s. 155-173.

Refshauge, A., Stigsdotter, U., Lamm, B. and Thorleifsdottir, K. (2013). Evidence-Based Playground Design: Lessons Learned from Theory to Practice. *Landscape Research*, 40(2), s. 226-246.

Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.

Rietveld, E. och Kiverstein, J. (2014). A Rich Landscape of Affordances. *Ecological Psychology*, 26(4), s. 325-352.

Unicef (2009). *Barnkonventionen. FN:s konvention om barns rättigheter* [online]. Stockholm. Tillgänglig: <https://unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen> [2018-04-12]

Woolley, H. (2008). Watch This Space! Designing for Children's Play in Public Open Spaces. *Geography Compass*, 2(2), s. 495-512.

Woolley, H. och Lowe, A. (2013). Exploring the Relationship between Design Approach and Play Value of Outdoor Play Spaces. *Landscape Research*, 38(1), s. 53-74.

BILAGOR

Bilaga 1. Fysiska element inom området och indikativ poängsättning

Dimension 2	
Element inom området	Poäng 0-5
Variation av fast lekutrustning	<p>Antal delar av lekutrustning: klättrings anordning, fjädermonteringar, rutschkanor, balansbommar, gungor, gungbräda, multifunktionella lekstrukturer</p> <p>0 = inga av ovanstående; 1 = en; 2 = två-tre; 3 = fyra-fem; 4 = sex-sju; 5 = innehåller samtliga av ovanstående</p>
Flyttbar utrustning	<p>Beroende på antal delar flyttbar utrustning</p> <p>0 = inga alls; 1 = en del; 2 = två delar; 3 = tre delar; 4 = fyra delar; 5 = fem eller fler delar</p>
Öppna ytor som tillåter för rörelseaktiviteter hos både individer och olika stora grupper	<p>Beror på hur mycket öppna ytor som tillåter för rörelseaktiviteter hos både individer och olika stora grupper</p> <p>0 = inga alls; 1 = begränsad, fysiska barriärer begränsar rörelseaktiviteter hos både individer och olika stora grupper; 2; fri rörelse för en av ovanstående; 3 = fri rörelse för två av ovanstående; 4 = En del fri rörelse för samtliga ovanstående; 5 = inga fysiska barriärer, fri rörelse för samtliga ovanstående</p>
Olika storlekar och typer av rum inom lekplatsen	<p>Beror på tillgängligheten till väldigt små/privata, små, mellanstora, stora, skyddade, oskyddade platser/rum</p> <p>0 = inga; 1 = ett; 2 = två; 3 = tre; 4 = fyra; 5 = innehåller samtliga typer av ovanstående</p>
Vegetation/träd	<p>Beror på variationen av vegetation: visuell stimulans och möjlighet för interaktion</p> <p>0 = inga alls; 1 = minimal; 2 = begränsad/liten variation; 3 = flera olika typer av vegetation på delar av platsen, som är visuellt stimulerande eller uppmuntrar interaktion; 4 = flera olika typer över hela platsen som är visuellt stimulerande och som uppmuntrar till interaktion; 5 = flera olika typer väl utspridda över hela platsen som är visuellt stimulerande och som uppmuntrar till interaktion</p>
Landform	Förändringar i landform på platsen som är stimulerande,

	<p>engagerande och utmanande</p> <p>0 = inga förändringar; 1 = mestadels flackt, minimalt av ovanstående; 2 = små förändringar; 3 = flera förändringar, en av ovanstående; 4 = flera förändringar, två av ovanstående; 5 = flera förändringar, samtliga av ovanstående</p>
Löst material	<p>Tillgång till, en mängd av, och möjlighet till flyttbart löst material på platsen</p> <p>0 = inga alls; 1 = lite tillgång; 2 = väldigt liten mängd och väldigt små definierade platser; 3 = liten mängd eller små definierade platser; 4 = användbart och flyttbart löst material; 5 = användbart och flyttbart löst material över hela platsen</p>
Naturligt material som t.ex. stenar, vatten, sand, bark, mossor, löv, lera, stockar, frukt och pinnar	<p>Tillgång till en mängd av tillgängligt och naturligt material på platsen</p> <p>0 = ingen tillgång; 1 = en typ, på hela platsen eller på delar av platsen; 2 = 2-3 typer på begränsade delar av platsen; 3 = 2-3 utspridda över hela platsen; 4 = 4 eller fler typer på begränsade delar av platsen; 5 = 4 eller fler typer utspridda över hela platsen</p>
Vatten och sand	<p>Tillgång till vatten och sand och möjlighet för interaktion med materialen</p> <p>0 = ingen tillgång till ovanstående; 1 = tillgång till något av materialen, ingen möjlighet till interaktion eller manipulation; 2 = tillgång till något av materialen, möjlighet finns för interaktion eller manipulation; 3 = tillgång till båda materialen, möjlighet finns för interaktion och manipulation; 5 = tillgång till båda materialen i fler än en form som erbjuder möjligheter till interaktion och manipulation</p>
Tydliga fysiska gränser, som t.ex. staket	<p>Förekomst av tydlig och fast gräns och om gränsen och om denna är visuellt stimulerande och engagerande</p> <p>0 = hela eller del av platsen är definierad av fysisk gräns, varken visuellt stimulerande eller engagerande; 1 = hela platsen är definierad av fysisk gräns, visuellt stimulerande eller engagerande; 2 = hela platsen är definierad av fysisk gräns, visuellt stimulerande och engagerande; 3 = delar av platsen definieras av fysiska gränser, visuellt stimulerande eller engagerande; 4 = delar av platsen definieras av fysiska gränser, visuellt stimulerande och engagerande; 5 = hela platser är fri från fasta fysiska gränser</p>
Sittmöjligheter; möjligheter för social interaktion	<p>Mängd av sittmöjligheter och placering av dessa</p> <p>0 = inga alls; 1 = få, ej inom lekområdet; 2 = begränsade inom lekområdet, placerade kring kanten; 3 = begränsade inom lekområdet, isolerade och sporadiskt placerade; 4 = några placerade utspritt över hela lekplatsen, uppmuntrar ej barnen till interaktion; 5 = stor mängd utspritt över hela lekplatsen</p>
Variation av ytskiktsmaterial; så	<p>Antal ytskiktsmaterial och huruvida de är engagerande och stimulerande</p>

som gräs, sand, bark, grus och gummi	0 = inga av ovanstående; 1 = en, ej engagerande eller stimulerande; 2 = en eller två typer, engagerande eller stimulerande; 3 = en eller två typer, engagerande och stimulerande; 4 = fler än två typer, engagerande och stimulerande; 5 = 3 eller fler typer, engagerande och stimulerande
--	---

(Woolley och Lowe, 2013, s. 63). Översättning från engelska av författare.

Bilaga 2. Miljömässig karaktär och indikativ poängsättning

Dimension 3	
Miljömässig karaktär	Poäng 0-5
Är denna lekplats lockande?	<p>Har lekplatsen inbjudande entréer, inga fasta gränser för fri sikt, är den överblickbar, är den tillgänglig för vuxna och barn, finns sittplatser</p> <p>0 = inget av ovan nämnda; 1 = innehåller en av ovan nämnda; 2 = innehåller två av ovan nämnda; 3 = innehåller tre av ovan nämnda; 4 = innehåller fyra av ovan nämnda; 5 = innehåller alla av ovan nämnda.</p>
Är lekplatsen stimulerande genom att det här skapas en bredd av upplevelser, finns här naturliga element och tillåts här rörelse?	<p>Tillåter lekplatsen för individuell rörelse, finns här flyttbart material, uppmuntras användandet av olika sinnen, finns naturliga element, erbjuds ett brett utbud av material</p> <p>0 = inget av ovan nämnda; 1 = innehåller en av ovan nämnda; 2 = innehåller två av ovan nämnda; 3 = innehåller tre av ovan nämnda; 4 = innehåller fyra av ovan nämnda; 5 = innehåller alla av ovan nämnda</p>
Är lekplatsen utmanande?	<p>Erbjuder lekplatsen möjligheter för gungning, att åka kana, balansera, fjädergunga, hoppa, klättra</p> <p>0 = inget av ovan nämnda; 1 = innehåller en av ovan nämnda; 2 = innehåller två av ovan nämnda; 3 = innehåller tre av ovan nämnda; 4 = innehåller fyra av ovan nämnda; 5 = innehåller alla av ovan nämnda</p>
Finns här möjligheter för lärande?	<p>Erbjuder lekplatsen tillgänglighet till naturliga element och möjlighet för manipulation och experimenterande</p> <p>0 = inga tecken för ovanstående; 1 = begränsade möjligheter för integration med material eller naturliga miljöer och tillåter ingen form av manipulation eller experimenterande; 2 = erbjuder ett fåtal sorter av material, men tillgängligheten till naturliga miljöer är begränsad och tillåter varken manipulation eller experimenterande; 3 = erbjuder ett fåtal sorter av material, en viss tillgänglighet till naturliga miljöer och tillåter antingen manipulation eller experimenterande på ett ställe på lekplatsen; 4 = erbjuder en stor bredd av material och naturliga miljöer, tillåter manipulation och experimenterande på mer än ett ställe på lekplatsen; 5 = erbjuder en stor bredd av material och naturliga miljöer, tillåter manipulation och experimenterande på hela lekplatsen utan några begränsningar.</p>
Är lekplatsen tillgänglig för	Passar för barn under 3 år, 3-6 år, 6-9 år, 9-12 år, 12+

alla åldersgrupper?	0 = inga tecken för ovanstående; 1 = tillgodoser en åldersgrupp; 2 = tillgodoser två åldersgrupper; 3 = tillgodoser tre åldersgrupper; 4 = tillgodoser fyra åldersgrupper; 5 = tillgodoser alla åldersgrupper
---------------------	---

(Woolley och Lowe, 2013, s. 65). Översättning från engelska av författaren.

Bilaga 3. Sammanställning av poäng, Element inom området

Dimension 2, Sammanställning av poäng			
Element inom området	Sagolekplatsen	Teaterlekplatsen	Spirallekplatsen
Variation av fast lekutrustning	4	4	2
Flyttbar utrustning	0	1	0
Öppna ytor som tillåter för rörelseaktiviteter hos både individer och olika stora grupper	4	5	3
Olika storlekar och typer av rum inom lekplatsen	5	5	3
Vegetation/träd	5	5	3
Landform	3	3	0
Löst material	1	1	3
Naturligt material som t.ex. stenar, vatten, sand, bark, mossor, löv, lera, stockar, frukt och pinnar	5	5	2
Vatten och sand	2	2	2
Tydliga fysiska gränser, som t.ex. staket	2	4	4
Sittmöjligheter; möjligheter för social interaction	5	5	4
Variation av ytskiktmaterial; så som gräs, sand, bark, grus och gummi	5	4	4
Totalt:	41 p	44 p	32 p

(Woolley och Lowe, 2013, s. 63). Översättning från engelska av författare.

Bilaga 4. Sammanställning av poäng, Miljömässig karaktär

Dimension 3, Sammanställning av poäng			
Miljömässig karaktär	Sagolekplatsen	Teaterlekplatsen	Spirallekplatsen
Är denna lekplats lockande?	4	4	4
Är lekplatsen stimulerande genom att det här skapas en bredd av upplevelser, finns här naturliga element och tillåts här rörelse?	4	5	3
Är lekplatsen utmanande?	4	5	3
Finns här möjligheter för lärande?	3	4	3
Är lekplatsen tillgänglig för alla åldersgrupper?	4	4	3
Totalt:	19 p	22 p	16 p

(Woolley och Lowe, 2013, s. 65). Översättning från engelska av författaren.

Bilaga 5. Sammanställning av poäng, Lektyper

Dimension 1, Sammanställning av poäng			
Möjligheter för olika lektyper	Sagolekplatsen	Teaterlekplatsen	Spirallekplatsen
Konstruktiv lek	X	X	X
Funktionell lek	X	X	X
Fantasilek	X	X	X
Social lek	X	X	X
Regellekar	X	X	X
Totalt:	5 p	5 p	5 p

(Woolley och Lowe, 2013, s. 70). Översättning från engelska av författare.